

ВІДГУК
офіційного опонента
кандидата юридичних наук, доцента Омельчук Любові Василівни
на дисертацію Баранця Володимира Анатолійовича
«Дізнання як форма досудового розслідування
в кримінальному процесі України»,
підготовленої на здобуття ступеня доктора філософії
з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Ступінь актуальності обраної теми. Ступінь актуальності обраної теми «Дізнання як форма досудового розслідування в кримінальному процесі України» зумовлена низкою чинників, що пов'язані з реформуванням кримінального процесуального законодавства, практичними викликами в діяльності правоохоронних органів, а також потребою забезпечення ефективного, оперативного й законного реагування на вчинення кримінальних правопорушень. Після впровадження Кримінального процесуального кодексу України 2012 року дізнання набуло нового змісту як спрощена форма досудового розслідування щодо кримінальних проступків. Проте в умовах воєнного стану, збільшення кількості кримінальних правопорушень невеликої тяжкості та навантаження на органи досудового розслідування, роль і значення дізнання істотно зросли. Водночас залишаються невирішеними проблеми з правозастосуванням, зокрема, нечіткість законодавчих положень щодо процесуального статусу та повноважень суб'єктів дізнання, порядку проведення слідчих (розшукових) дій під час дізнання, особливостей повідомлення про підозру та забезпечення прав учасників досудового розслідування у формі дізнання.

З доктринальної точки зору актуальність теми обумовлена недостатнім рівнем розробленості теоретичних основ інституту дізнання, що не сприяє формуванню єдиних підходів у правозастосовній практиці та вдосконаленню процесуальних гарантій. Таким чином, тема дисертація є актуальною як з науково-теоретичної, так і з праксіологічної точок зору, оскільки відповідає сучасним потребам кримінального провадження в умовах трансформації кримінальної юстиції в Україні. Тому актуальність теми дисертаційного

дослідження Баранця Володимира Анатолійовича та визначених ним завдань для наукового пошуку не викликає сумнівів.

Актуальність дисертаційної роботи підкреслюється також тим, що тема дослідження відповідає як державним, так і відомчим пріоритетам наукового забезпечення протидії злочинності в Україні. Дисертацію виконано відповідно з урахуванням Національної стратегії у сфері прав людини (Указ Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021), Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки (Указ Президента України від 11 червня 2021 року № 231/2021), Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки (Указ Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023), Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ Міністерства внутрішніх справ України від 11 червня 2020 року № 454), а також Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2021–2024 роки.

Тему дисертації затверджено Вченою радою Національної академії внутрішніх справ 26 жовтня 2021 року (протокол № 20).

Наведені вище положення дозволяють стверджувати, що дисертаційне дослідження Баранця Володимира Анатолійовича «Дізнання як форма досудового розслідування в кримінальному процесі України» має комплексний характер та вагомe теоретико-практичне значення для вдосконалення інституту дізнання як форми досудового розслідування.

Достовірність та обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані автором, у більшості є обґрунтованими, послідовними та переконливими. При їх обґрунтуванні використане широке коло наукових джерел за тематикою дослідження, різноманітний за кількісними та якісними характеристиками емпіричний матеріал. Також автором використовувались як джерела кримінального процесуального

спрямування, так і окремі аспекти обраного предмету досліджувались на основі джерел з кримінального права, криміналістики та інших правничих наук.

Досить високим є теоретичний рівень викладу матеріалу та обґрунтування одержаних результатів, оскільки автор вдало застосував належні методи наукового пізнання, ґрунтовно проаналізувавши законодавчі акти, слідчу і судову практику, коректно вступає у науковий диспут із правниками, аргументовано викладаючи власну позицію, на підставі чого формулює теоретичні висновки та практичні рекомендації, які мають достатній ступінь наукової новизни, виступаючи вагомим внеском у доктрину кримінального процесу, оскільки значна більшість висновків та пропозицій дисертанта заслуговують на підтримку.

Достовірність отриманих у дослідженні результатів підтверджується в тому числі ґрунтовною емпіричною базою, що включає аналітичні та статистичні дані Офісу Генерального прокурора, Міністерства внутрішніх справ України і Національної поліції України, рішення Європейського суду з прав людини, Конституційного Суду України та Верховного Суду; зведені результати вивчення матеріалів 105 кримінальних проваджень за 2021–2024 роки, у яких здійснювалося розслідування кримінальних проступків у формі дізнання; зведені дані анкетування 60 дізнавачів і 35 слідчих НПУ, 60 прокурорів, 45 адвокатів з Київської, Вінницької, Черкаської, Львівської областей. Під час підготовки дисертації автор використав власний досвід роботи в правоохоронній системі. Крім того, дослідження ґрунтується на проведенні критичного аналізу значної кількості законодавчих та наукових джерел (191 найменувань на 22 сторінках).

В цілому дисертаційне дослідження Баранця В.А. характеризується аргументованістю та достатньою обґрунтованістю узагальнень, висновків та рекомендацій, що підтверджено належними емпіричними даними.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що робота є одним з перших комплексних досліджень проблем здійснення досудового розслідування у формі дізнання. У дисертації на основі опрацювання положень

теорії кримінального процесу, аналізу нормативно-правової бази та правозастосовної практики сформульовано висновки та пропозиції концептуального характеру, що дають змогу вирішити низку завдань теоретико-прикладного характеру, зокрема:

вперше:

- з огляду на історико-правові джерела й правовий інститут, який спрямований на реалізацію засад економії заходів кримінально-правової репресії й диференціацію кримінально-процесуальної форми досудового розслідування правопорушень, які не мають високого ступеня суспільної небезпеки (кримінальних проступків), що значною мірою сприяє виконанню завдань кримінального провадження;

- наведено аргументацію щодо доцільності законодавчого запровадження процесуального статусу уповноваженої особи на здійснення досудового розслідування кримінальних проступків, запропоновано та обґрунтовано необхідність законодавчого закріплення такого поняття, під яким пропонується розуміти службову особу, уповноважену наказом Голови Національної поліції України, начальниками ГУНП, начальниками відповідних територіальних підрозділів поліції, або особами, які виконують їх обов'язки, на здійснення досудового розслідування кримінальних проступків (п. 241 ч. 1 ст. 3 КПК України);

- доведено доцільність закріплення в кримінальному процесуальному законодавстві додаткових засобів з'ясування обставин вчинення кримінального проступку до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань шляхом відібрання пояснень, медичного освідування, отримання висновку спеціаліста і зняття показань технічних приладів і технічних засобів, вилучення знарядь і засобів вчинення кримінального проступку, речей і документів, що є безпосереднім предметом кримінального проступку, або які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей;

удосконалено:

– наукові підходи до продовження строку досудового розслідування, коли внаслідок складності провадження неможливо закінчити досудове розслідування з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку (дізнання) у строк, зазначений у п. 1 і 2 ч. 3 ст. 219 КПК України, такий строк може бути продовжений прокурором у межах строку, встановленого ч. 1 ст. 2985 КПК України, – який пропонується вважати до тридцяти днів;

– бачення доцільності законодавчого унормування права керівника органу дізнання самостійно здійснювати досудове розслідування, користуючись повноваженнями дізнавача, а також у разі здійснення досудового розслідування групою дізнавачів – правом визначати старшого такої групи, який керуватиме діями інших дізнавачів;

– наукові положення, що закріплюють повноваження дізнавачів у частині проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема п. 3 ч. 2 ст. 401 КПК України наділяє дізнавача повноваженнями проводити або доручати їх проведення іншим суб'єктам, водночас статті КПК України прямо не передбачають право дізнавача звертатися з клопотанням про проведення, наприклад, обшуку, адже в ч. 3 ст. 234 КПК України дізнавач не згадується як суб'єкт, який може звертатися до слідчого судді з відповідним клопотанням (як, наприклад, слідчий або прокурор);

дістало подальший розвиток:

– характеристика історичних передумов запровадження інституту дізнання в кримінальному процесуальному законодавстві України, у тому числі з урахуванням регламентації та практики застосування елементів спрощеного порядку досудового розслідування в дорадянський і радянський періоди;

– бачення перспектив запровадження (імплементациї) у національному правовому полі елементів зарубіжного досвіду реалізації інституту кримінальних проступків у Великій Британії, США, Чеській Республіці, Республіці Грузія, Франції, ФРН та інших країнах;

– узагальнення практики Європейського суду з прав людини, юридичних позицій Конституційного Суду України та Верховного Суду (Верховного Суду України), що стосуються здійснення досудового розслідування у формі дізнання.

Повнота викладу наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації та в опублікованих працях. Теоретичні результати та висновки проведеного дослідження відображено у 8 наукових публікаціях, серед яких 4 статті – у збірниках, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук та періодичному зарубіжному виданні, 4 тези – у збірниках матеріалів міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій і круглих столів. Окремі положення дисертаційної роботи впроваджені у практичну слідчу та законотворчу діяльність, а також в освітній процес.

Достатньо обґрунтованою, логічною та послідовною є визначена автором структура дисертації, яка зумовлена предметом, метою та завданнями дослідження. Робота складається з анотації українською та англійською мовами, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що містять десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (191 найменування на 22 сторінках) та чотирьох додатків на 57 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 261 сторінку, з них основний текст – 183 сторінки.

У вступі автором чітко та логічно обґрунтовано вибір теми дослідження, окреслено сучасний стан та проблеми, виділено невирішені проблемні питання, охарактеризовано необхідність розв’язання суперечностей, які зумовлюють актуальність дослідження. Автор розкрив мету, об’єкт, предмет дослідження, сформував основні завдання, визначив методологічні, теоретичні та емпіричні основи, охарактеризував методи дослідження, розкрив наукову новизну, теоретичне і практичне значення одержаних результатів, представив відомості про впровадження та апробацію результатів дослідження, а також описав структуру та обсяг дисертації.

У Розділі 1 «Теоретико-правові засади дослідження дізнання як форми досудового розслідування» автором досліджувалася теоретико-правові основи становлення інституту дізнання як форми досудового розслідування. Дисертантом здійснено комплексний аналіз генези, сутності та сучасного нормативного регулювання інституту дізнання в Україні. Обґрунтовано, що впровадження дізнання як самостійної форми досудового розслідування стало логічним етапом у процесі реформування кримінальної юстиції, закладеним у Концепції реформування кримінальної юстиції, що була схвалена рішенням Ради національної безпеки та оборони України від 15.02.2008 «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів» та затверджена Указом Президента України від 08.04.2008 № 311/2008, але фактично реалізованим лише з 1 липня 2020 року.

Розглянуто погляди науковців щодо правової природи дізнання, зокрема розбіжності в його розумінні як первинної слідчої діяльності, спрощеного розслідування або процесуального інституту з чітко окресленими повноваженнями та строками. Вказується, що часто дізнання не є суто спрощеною формою, а наближається за своєю сутністю до прискореного провадження з повним обсягом процесуальних дій, що підтверджується як вітчизняною практикою, так і позиціями провідних науковців.

У межах історико-правового аналізу охарактеризовано еволюцію дізнання — від згадок у «Руській правді» до сучасного етапу розвитку правової системи. Акцентовано увагу на поступовому відокремленні дізнання від слідства, а також на недоліках, які зумовили потребу у виокремленні кримінальних проступків як окремої категорії кримінальних правопорушень.

Узагальнено підходи до класифікації кримінальних правопорушень та відображено нормативну нечіткість у їх поділі злочини і проступки, що породжує проблеми у правозастосуванні. Проаналізовано наукові праці, навчальні посібники та методичні рекомендації, присвячені дізнанню, та окреслено потребу в подальшому удосконаленні законодавства з урахуванням

європейських стандартів, рішень Європейського Суду з прав людини і практики Верховного Суду.

Розділ 2 «Суб'єкти та процесуальний порядок досудового розслідування у формі дізнання» присвячено детальному аналізу процесуальному статусу суб'єктів дізнання та процесуальному порядку його здійснення. Так, дисертант, ґрунтуючись на вивченому емпіричному матеріалі та особистому професійному досвіді, здійснює поглиблений аналіз правової природи дізнання, досліджує його сутнісні характеристики, встановлює співвідношення дізнання з іншими формами досудового розслідування, а також акцентує увагу на ключових процесуальних особливостях цієї форми провадження.

Встановлено, що дізнання, відповідно до чинного кримінального процесуального законодавства, є однією з форм досудового розслідування, що застосовується виключно у провадженнях про кримінальні проступки, яку не варто розглядати як урізаний або спрощений варіант розслідування, оскільки воно має власну логіку, структуру і призначення. Основна мета дізнання – забезпечити оперативність реагування на вчинення кримінального правопорушення, швидке встановлення обставин кримінального провадження та прийняття обґрунтованого процесуального рішення при дотриманні вимог законності та гарантуванні прав учасників провадження.

Дисертант ґрунтовно розкриває зміст поняття дізнання, відмічаючи його відмінність як від досудового слідства, так і від оперативно-розшукової діяльності. На підставі аналізу положень КПК України, думок науковців та судової практики сформульовано авторське визначення дізнання як форми кримінального процесу, що полягає в здійсненні компетентним суб'єктом (дізнавачем) процесуальних дій, спрямованих на виявлення, фіксацію та перевірку обставин кримінального проступку, за спрощеною процедурою, протягом обмеженого строку.

Окрему увагу приділено аналізу правового статусу дізнавача. Встановлено, що попри обмежений обсяг повноважень у порівнянні зі слідчим,

дiзнавач також є процесуально самостiйною посадовою особою, на яку покладається обов'язок забезпечення повноти, неупередженостi та обґрунтованостi дiзнання. Розглядається процесуальний порядок iнiцiювання дiзнання, його строки, можливiсть їх продовження, а також закiнчення досудового розслiдування у формi дiзнання.

Також дисертантом здiйснено порiвняльний аналіз правового регулювання iнституту дiзнання та його реалiзацiї в Україні з досвідом зарубiжних країн, зокрема держав Європейського Союзу, де аналогічні форми спрощеного кримінального провадження демонструють ефективність за умов чіткого законодавчого регламенту. Обґрунтовано доцільність iмплементацiї окремих європейських практик у нацiональне законодавство України з урахуванням стандартів справедливого суду, визначених Європейським судом з прав людини.

У Розділі 3 «Особливості доказування під час досудового розслiдування у формi дiзнання» здобувач, на основі аналізу слiдчої практики, результатів анкетування розкриває особливості доказування під час дiзнання, придiляючи особливу увагу комплексу засобів доказування, які використовуються під час досудового розслiдування у формi дiзнання, серед яких слiдчі (розшукові) дiї, негласні слiдчі (розшукові) дiї, а також iнші процесуальні дiї як засоби доказування під час досудового розслiдування у формi дiзнання. Обґрунтовується потреба в оновленні правового регулювання цих процесуальних механiзмів з урахуванням сучасних викликів кримінального процесу.

Дисертантом розглядаються слiдчі (розшукові) дiї як основні засоби здобуття доказів на досудовому розслiдуванні. Вiдзначається, що слiдчі дiї мають пiзнавальну спрямованiсть, примусовий характер і здiйснюються виключно уповноваженими суб'єктами.

Акцентовано, що особливої уваги заслуговує обшук як однієї з найефективніших СРД, в тому числі під час дiзнання, що одночасно є iнструментом втручання в права людини. Вказується на необхідність

попереднього судового дозволу для проведення обшуку, а також на неприпустимість використання доказів, здобутих із порушенням відповідної процедури, що відповідає практиці Європейського суду з прав людини.

Звернено увагу на колізії законодавчого регулювання повноважень дізнавача щодо здійснення СРД, оскільки хоча дізнавач формально наділений правом здійснювати слідчі (розшукові) дії відповідно ст. 40-1 КПК України, у наступних положеннях КПК України він прямо не вказаний серед уповноважених суб'єктів, що зумовлює суперечливу судову практику, ускладнюю правозастосування. У зв'язку із цим вказується на необхідності системної кодифікації положень кримінального процесуального законодавства щодо процесуального статусу дізнавача.

Також дисертантом досліджено стан процесуального регулювання негласних слідчих (розшукових) дій (НСРД), що можуть бути здійсненні під час дізнання, які становлять окрему групу процесуальних дій, відмінну за своєю природою та проводяться у разі неможливості здобути відомості іншим шляхом. Відзначено, що у межах дізнання дозволяється застосування лише окремих НСРД, таких як зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК) і встановлення місцезнаходження радіообладнання (ст. 268 КПК), розкрито особливості регулювання та реалізації зазначених дій. Також автором звернено увагу на проблеми фіксації ходу НСРД у протоколах, що часто зводяться лише до опису результатів, порушуючи вимоги ст. 252 КПК України, що негативно впливає на визнання допустимості отриманих доказів у судовому провадженні.

Окрему увагу дисертантом присвячено вивченню інших процесуальних дій, що мають доказове значення для дізнання, але не належать до слідчих або негласних слідчих (розшукових) дій. До таких дій віднесено: огляд місця події, опитування осіб, медичне освідування, вилучення речей, отримання висновку спеціаліста тощо, які частково урегульовано КПК України, однак на практиці виникають суперечності щодо допустимості доказів, отриманих у результаті таких дій до моменту внесення відомостей до ЄРДР, зокрема, закон не

забезпечує уніфікованої процедури їх фіксації тощо. У зв'язку з цим підкреслюється необхідність розширення та деталізації правового регулювання інших» процесуальних дій як засобів доказування під час дізнання.

У висновках дисертації сформульовано наукові положення та одержані результати, що в сукупності спрямовані на вирішення важливого наукового завдання з розроблення теоретичних положень і науково обґрунтованих рекомендацій щодо проведення дізнання як форми досудового розслідування.

Загалом, дисертаційна робота Баранця В.А. справляє позитивне враження, оскільки автор сформував переважно цілісне й обґрунтоване уявлення про сучасний стан і перспективи розвитку інституту дізнання у кримінальній процесуальній діяльності в Україні.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Одночасно із численними здобутками та позитивними положеннями виконаного дослідження, загалом позитивно оцінюючи дисертаційну працю, зосередимо увагу на *окремих суперечностях та дискусійних положеннях*, які, на наш погляд, потребують або додаткової аргументації, або роз'яснень під час публічного захисту дисертації, зокрема:

1. Розкриваючи у підрозділі 1.1 дисертації стан наукових досліджень дізнання як форми досудового розслідування, дисертант цілком логічно спочатку приділяє свою увагу аналізу наукових праць щодо теоретико-правового розуміння категорії «кримінальний проступок», пропонуючи авторське визначення цього поняття на стор. 36 дисертації та у п. 2 Висновків як «форму досудового розслідування, що здійснюється дізнавачем або уповноваженою особою на розслідування кримінального проступку, за загальними положеннями досудового розслідування, передбаченими главою 19 КПК України, з урахуванням особливостей, що визначені у главі 25 КПК України», що потребує додаткових пояснень відносно обраного підходу до визначення цієї правової категорії. Також у підрозділі 1.1 автор наводить перелік наукових праць, в тому числі, монографічних досліджень, присвячених кримінальному процесуальному та організаційно-правовому забезпеченню

дівання як форми досудового розслідування, але не піддає критичному аналізу їх основні положення, які в тому числі були покладені в основу його дисертаційного дослідження, що лише посилює аргументацію автора відносно низки невирішених проблем, які актуалізували обране ним наукове завдання.

2. У підрозділі 2.2 «Строки досудового розслідування у формі дівання, порядок їх продовження» автор, використовуючи історико-правовий та порівняльно-правовий методи дослідження, звертається в тому числі до тих положень ст. 219 КПК України, які діяли до грудня 2023 року, регламентуючи момент початку обчислення строків досудового розслідування від внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР, іноді помилково вказуючи на проблеми їх застосування на теперішній час. Також на стор. 103 автор вказує, що «Стаття 294 КПК України передбачає можливість неодноразового продовження слідчим суддею за клопотанням прокурора або слідчого, погодженого з прокурором, строку досудового розслідування злочину до моменту повідомлення особі про підозру. До того ж такої можливості продовження строку досудового розслідування кримінального проступку законодавцем не передбачено.» Вважаємо, що обраний підхід висвітлення проблеми строків здійснення дівання у історичні проекції заслуговує на увагу, проте під час прилюдного захисту дисертанту варто чіткіше сформулювати свою позицію щодо раціонального підходу регулювання цього питання у КПК України в умовах сьогодення.

3. У підрозділі 3.1 «Слідчі (розшукові) дії як засоби збирання доказів під час досудового розслідування у формі дівання» дисертант аналізує недоліки правового регулювання порядку призначення та проведення обшуку під час дівання, окремо приділяючи увагу непослідовній судовій практиці щодо допустимості проведення обшуку дівавачем. За результатами проведеного дослідження автор вказує на потребу внесення доповнень до КПК України щодо урегулювання існуючих колізій кримінальних процесуальних норм. Поряд із цим автору варто висловити власну точку зору стосовно допустимості

на сьогодні практики проведення обшуку під час дізнання, враховуючи діючу редакцію КПК України.

4. Оскільки дисертаційне дослідження виконувалося в період захисту України від повномасштабного вторгнення, то дисертант на стор. 157 роботи відзначає «що ст. 615 КПК України в певних її частинах має посилання на повноваження дізнавача, як належного суб'єкта під час розслідування кримінального провадження в умовах воєнного стану», проте надалі детально не розкриває положення щодо особливостей реалізації ст. 615 КПК України під час проведення дізнання.

Перелічені вище зауваження в цілому не впливають на високу позитивну оцінку роботи, оскільки спрямовані на уточнення чи доповнення окремих положень дисертації, а у низці випадків носять дискусійний характер.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що тема дисертації актуальна, сформульовані автором висновки й рекомендації є достатньо аргументованими, вирізняються науковою новизною і мають як теоретичне, так і практичне значення.

Таким чином, рецензована дисертація є кваліфікованою науковою працею, що містить результати здійснених автором досліджень. Отримані Баранцем В.А. нові науково обґрунтовані результати в сукупності розв'язують поставлене наукове завдання, що має істотне значення як для доктрин кримінальної процесуальної науки, так і для практичної діяльності.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність в цілому, оформлення. Зміст дисертації відповідає заявленій дисертантом науковій спеціальності (081 – «Право»), робота пройшла належну апробацію. Дисертація є кваліфікованою, завершеною працею, у якій не виявлено порушень академічної доброчесності. Дослідження підготовлено зрозумілою, юридично і літературно грамотною мовою. Оформлення дисертації загалом відповідає встановленим МОН України вимогам.

Отже, дисертація на тему «Дізнання як форма досудового розслідування в кримінальному процесі України» відповідає вимогам Порядку підготовки

здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), наказу МОН України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12 липня 2019 року) і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44), а її автор – Баранець Володимир Анатолійович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

завідувачка навчальної лабораторії

«Юридична клініка»,

Державного податкового університету,

кандидат юридичних наук, доцент

Любов ОМЕЛЬЧУК

